

Trong nh ng bu i nói chuy n v i b n bè, n u ng i nào nói chuy n gì có v khó tin và rào tr c đón sau cao h n c b c t ng Đông Bá Linh, tôi th ng hay nói gi u c t là h nói chuy n nh ng i B c K Hà N i.

nh minh h a

B y lâu nay tôi t ng đó ch là m t bình ph m vô b , th nh ng g n đây vài ng i email “phê bình xây d ng” là tôi không nên nói x u ng i B c th ng nh t vì không ph i ng i B c nào cũng nh th . Là ng i có tinh th n hoà gi i luôn có đ u óc c u ti n, th y sai thì nh n th c mình đúng ngay l p t c đ s a đ i, tôi hoàn toàn đ ng ý không ph i t t c ng i B c nào cũng v h u v v n; th nh ng s th t là ph n đông tính tình ng i B c gi ng nhau. M quy n t đ i n Vi t Nam c a hai tác gi Nguy n Tài Đ c và Nguy n Tài Tình (hai ng i này đ u là bà con ru t th t c a tôi) tra kh o ch “khách sáo”, l i gi i thích s là: m t ng i sinh tru ng hay có máu m liên h tr c thu c i mi n B c.

Tr c khi đ c gi c c l c ph n đ i cho tôi lên đo n đ u dài là tôi nói x u ng i B c, tôi xin kh ng đ nh r t t t ng tôi không ph i là đi p viên n m vùng quê em mi n Tây Ninh trà tr n vào hàng ngũ ng i mi n B c làm m t thám: Tôi cũng là ng i mi n B c. B m tôi sinh i làng Bách C c, huy n V B n, t nh Nam Đ nh. Tuy r ng tôi sinh tr ng trong Sài Gòn i nhà th ng Đ c Chính đ ng Cao Th ng, đ i di n r p Đ i Đ ng g n ch Bàn C , cái văn hóa giáo d c tôi th m nhu n là t b m tôi ng i mi n B c, hoàn toàn không có m t chút pha loãng hay nh h ng m t tí nào c a ng i mi n Nam. Th t s là văn hóa mi n B c ghi kh c quá sâu đ m trong tôi đ n n i khi tôi v a m i lên lên ba tu i, b m tôi đã t n r t nhi u ti n cho tôi vào tr ng h c s a gi ng đ tôi nói “l y cái ch i” ch không ph i “n y cái ch i”, “lái xe” thay vì “nái xe”.

H n ch ch ti p xúc v i ng i trong gia đình nên hành đ ng và c x c a tôi nh ng i mi n B c t lúc bé, tôi ch phát hi n s khác bi t gi a B c K và Nam k khi vào h c ti u h c. Tr c khi đi h c, b tôi đã d y tôi t p đ c i nhà, l i d y đánh v n c a b tôi khác v i tr ng cô giáo ng i mi n Nam d y. Ch ng h n nh ch “tam”, b tôi d y đ c là “tê-a-ta-em-tam”, trong khi cô giáo d y: “a-em-am, t -am-tam”. Ch “đàn”, b tôi đ c là “đê-a-đa-en-đan-huy n-đàn”, trong khi cô giáo d y “a-en-an-huy n-àn, đ -àn-đàn”. Ban đ u tôi h i ng ng n m t tí nh ng khám phá ra ngay là tuy khác l i đánh v n, ch đ c cu i cùng cũng gi ng nhau. Có m t l i n khi cãi nhau, tôi

nói với người bạn là: “Đồ mất đồ y”. Nó đang thò nọt ra, hỏi tôi mất đồ y là mất gì, tôi cũng không biết làm sao mà gì thích đồ c cho nó hiểu nên cu c cãi c ch m d t. Làm sao cãi c khi hai bên không hiểu nhau? Rồi có nh ng lúc đám bạn Nam K ch c tôi, hát: “Bà c K ăn cá rô cây, Ăn nh m l u đ n ch t cha Bà c K”, thì tôi biết ch c là tôi không phải là người Nam.

Tôi kể chuyện vòng vo tam qu c nh th đ xác đ nh chính tôi cũng là Bà c K , do đó n u có ch trích người Bà c thì tôi là người tay trong, có đ y đ th m quy n và kinh nghiệm đ phân tích và phê bình.

Nh c Việt Nam c u t o b ng ba miền, Bà c Trung Nam. Vì l ch s và đ a th , cách phát âm và cá tính c a người ba miền khác nhau. Người Việt b t đ u t miền Bà c r i đi đ n vào miền Trung và miền Nam. Các vua nhà Tr n thôn tính nh c Chiêm Thành t Qu ng Bình đ n Phú Yên vào th k th M i Lăm, và vua Quang Trung Nguy n Hu xâm chi m miền Nam c a người Khmer vào th k M i B y. Người i miền Trung do đó phát âm tiếng Việt với âm hoà l n c a người Chiêm Thành, và người i miền Nam phát âm tiếng Việt hoà l n với âm tiếng Khmer. C ng thêm nh h ng văn hóa, cá tính c a người miền Trung và Nam có đ c thù rõ r t so với người miền Bà c.

Người i miền Bà c nh h ng sâu đ m c a đ o giáo Kh ng T , vua ra vua, tôi ra tôi, k sĩ là k sĩ. L là m t đ c tính quan trọng trong năm đ c tính nhân, nghĩa, l , trí, tín. Hơn nghìn năm b ng người T u đô h sáng nào cũng ăn đim-sâm làm người i miền Bà c ngao ngán luôn mang ý t ng n i đ y đánh đu i người Trung Hoa dành l i đ c l p đ có c h i ăn l i đ c bát ph . Người i miền Nam nh h ng Ph t Giáo, c a n n văn minh Khmer, ru ng lúa phì nhiêu vì n m trong đ ng b ng sông C u Long, th c ăn đ y đ y với tôm cá, lúa g o nên dân tình phè ph n. Cá tính c a người i miền Bà c do đó khác h n người i miền Nam: Người i miền Bà c ti t ki m, c n cù, siêng năng, khoe khoang, tài gi i, khéo ăn nói, khách sáo, trong khi người i miền Nam hi n t , ch t phác, thành th t, đ n gi n, th i mái trong đ i s ng, suy nghĩ, th ng th n có sao nói v y.

Tôi l y v ng người Nam , có bạn c ng người Nam l n người Bà c nên am t ng c hai n n văn hóa. Tr c 75 khi t ngoài Bà c di c vào Nam, chúng tôi không g i ba má là b m mà g i là Th y U thì đ bi t là tôi h p th n n văn hóa Bà c K m c th ng th a đ n ch ng nào. Người Bà c lúc nào cũng l ch s , khi nói chuyện với bạn c a người thân trong gia đình vai v nh h n mình thì luôn luôn h danh x ng mình b ng người th p h n. Tôi còn nh khi còn h c ti u h c, m t c u bé đ n nhà r tôi đi h c chung. Lúc y tôi đang t m, b tôi ng i trong nhà m i nói với c u bé:

-Em còn đang t m, anh vào nhà ng i ch i m t ch c đ i em nó xong thì s ra đi với anh.

Th ng nh ng i Nam m t non cho t, ch m i c m i tu i th y ông già râu tóc b c ph ng i trên gh sa-lông g i mình là anh nên s vãi đái ra c qu n không dám đ ng đ i tôi, b ù ch y m t.

S khách sáo v l nghi không ph i m t s m m t chi u m t ng i có th thu ho ch đ c. Nó gi ng nh bí quy t ki m hi p huy n bí T ch Tà Ki m Ph trong L c M ch Th n Ki m ph i tu luy n trên núi B o Long ba m i năm m i tr nên cao th vố lâm. B m d y ngày đêm h t năm này sang năm khác, b ch i te tua “D y con nh n c đ lá khoai!”, “Cái th ng t i nh đêm, d y nh đ t!”, “Nói con nh nói van nói l y!” thì m i tr nên điều luy n trong vi c khách sáo.

M t l n l c nhà n u xôi chè, sau khi cúng ki ng và gia đình đã ăn xong, m tôi s i xôi và chè ra hai bát nh –xôi chè v n còn r t nhi u trong n i- và b o anh tôi, lúc b y gi kho ng ch ng sáu tu i, mang sang bi u nhà bà Bác xóm k bên.

Anh tôi kh n b ng hai bát xôi chè sang nhà bà Bác và tr v nhà m i l m phút sau v i b m t t i rói, báo cáo v i b tôi là s m ng đã hoàn thành:

-Th a Th y con đã mang chè sang bi u Bác.

-Con gi i l m. Bác có nhà không con?

-Vâng, Bác có nhà. Bác ăn chè ngay vì Bác nói Bác đang đói b ng.

-Th Bác có nói gì không?

-Bác b o v nói v i U là U n u chè ngon, và c m n Th y U.

-Con mang sang cho Bác, có nói gì với Bác không?

-Dạ, con nói với Bác là nhà cháu ăn thà a mang sang biếu Bác...

Bà tôi nghe đến đây thì nổi ngay lên mặt cơn nhói máu cổ tim:

-Ồi gì ồ ồ cái thằng chót tíu! Ai bảo con ồ ồ nói thế? Cái thằng tồ ồ nhõ đêm, dầy nhõ đót!

Bà tôi giận dữ vì quá hiên nhiên là anh tôi trình đồ khách sáo với con còn quá sơ đẳng, thây sao nói vậy ngỗ ồ ồ. Nghe nhõ n thõ c ra ồ ồ này không phải là ồ ồ cõ a anh tôi mà là là ồ ồ chính mình chõ a rèn luyện chín chắn cho con nên bà tôi phải dành ra vài phút thì giõ huõ n luyện anh tôi ồ ồ cho thõ u đáo nõ n văn hóa Bà c K :

-Bà n sau con không nên nói nhõ thõ. Khi mang biếu cho Bà hay bõ t cõ ai, con phải nói là U cháu trõ c khi nõ u món này cõ tháng trõ c đó chõ nghĩ đến Bác. Đêm qua U cháu trõ c khi nõ u đã trõ n trõ c cõ đêm vì cõ hình dung là Bác ăn bát chè sõ thõ y ngon miõ ng vì U cháu nõ u chõ quyõ t ý dành riêng cho Bác....

Khách sáo có nghĩa là có tính chõ t xã giao, ồ ch sõ bên ngoài, không thõ t lòng. Vì vậy mà tuy rõ ng gia đình nghèo rõ t mõ ng tõ i, các con đồ a nào cũng đồ c bõ đến dò kõ ồ ồ ng là ai cho gì cũng không ồ y, có đôi đến đâu, đến nhà ngõ ồ i khác đồ c mõ i ăn thì cũng phải tõ chõ i. Mang cái chõ thõ tõ i cao nhõ vậy nên ngày xõ a tôi chõ thích đến nhà bõ n ngõ ồ i Nam vì nõ u ba má chúng nó mõ i ăn uõ ng, tôi không bao giõ trõ ồ ồ không; trong khi đó nõ u đến nhà bõ n Bà c K , lúc nào cũng vậy, chõ a đến mà tôi đã no tuy rõ ng trong bõ ng thì đôi meo khi đồ c bõ mõ bõ n mõ i: “Dạ, cháu mõ i ăn ồ nhà”, “Không cháu không uõ ng”.

Chõ khách sáo bao hàm ý nghĩ không thõ t lòng nên nói chuyõ n với ngõ ồ i Bà c mõ t ngõ ồ i lúc nào cũng nên đồ cao cõ nh giác nhõ ngày xõ a lính Viõ t Nam Cõ ng Hòa đồ ng gác sông Bõ n Hõ i vĩ tuyõ n thõ 17 vì không biõ t đâu là hõ , đâu là thõ c. Chõ có ngõ ồ i Bà c uyên thâm có bõ ng Tiõ n Sĩ, Thõ c Sĩ, đồ u óc mõ i thông suõ t đồ đoán biõ t lúc nào ngõ ồ i Bà c nói thõ t, lúc nào ý cõ a hõ ngõ ồ c

l i 180 đ . M t cô b n v t i n g i Nam l y ch n g n g i B c, nhà California , sang thăm m ch n g Ohio . Máy bay đ n khuya, sáng 7:30 bà m ch n g đã đ n g c a phòng h i d y ch a. Cô ta tr l i v n còn gái n g . Bà m ch n g tr l i: “Th thì con c n g ti p đi nhé, ch n g nào d y cũng đ c”. Cô b n n g i Nam c a v t i không có kinh nghi m chi n tr n g giao thi p v i n g i B c nên t n g bà y nói th t, n g luôn m t m ch cho đ n 11 gi . Trong th i gian này thì bà m ch n g đã n u đ i m tâm cho th n g con trai ăn sáng, r i b t đ u chu n b cho bu i ăn tr a. V nhà sau này anh ch n g k b bà m d a thê th m là l y con v không có ý t , sáng không bi t d y s m lo đ i m tâm cho ch n g hay cho b m ch n g. Cô b n v t i nói : “Chính b nói mình c n g, mình nghe l i b n g ti p mà b l i ch i mình!”

V t i là n g i mi n Nam, khi l y t i đã h c xong đ i h c Văn Khoa i Vi t Nam, đang h c đ ch n g đ i h c bên Paris, sang đây h c ti p đ i h c M nên đ u óc t n g đ i thông su t: ch trong vòng vài tháng đ u là nàng đã ti p th đ c l i nói chuy n vòng vo tam qu c c a n g i B c gia đình chúng t i thay vì đi vào th n g v n đ . M i l n nàng xu n g b p, ch c n nàng nói: “Cái b p hôm nay sao b n quá” là t i kh c hi u ý nàng nói ngay là “Anh Ng c đi lau cái b p!”, t i ph i nhanh chân đi lau b p; hay hôm nào đi làm v nàng nói: “Hôm nay sao Loan th y h i nh c đ u”, là t i hi u ngay ý nàng nói “T i nay Loan không n u c m”, t i t đ n g chèo thuy n ra sông Đ n g Nai câu cá v chiên ăn m t mình. Nói th nh n g không có nghĩa lúc nào t i cũng hi u ý nàng. Có m t l n đ n g trong phòng khách, nàng nói “Nhà mình s n m u khác ch c đ p”, t i đ ch nghĩa ngay là: “Anh Ng c, s n nhà bên trong m u khác!”. Phòng có nhi u đ n đầu, c c đ n đầu đ i n a t i cũng có kh n g s n l i c c căn nhà, th nh n g phòng khách nhà t i kho n g khoát, tr n nhà cao hai t n g không cách gì t i s n đ c ngo i tr m n th v i c u thang chuyên môn có th v i tu t t n trên cao đ s n tr n nhà. Kh o giá thì th nói s n l i c c bên trong nhà kho n g \$2,000 làm t i b nh m y ngày li n vì n u t i s n thì ch t n \$500 là cao l m. Lo l n g vài tu n m t ăn m t n g, t i s t cân vài pounds. Nàng h i lý do thì t i thú th t tr l i. Lúc y nàng m i cho t i bi t là nàng không có ý mu n t i s n l i nhà, ch nói m t câu bâng qu v y thôi!

Khi mình nói chuy n có tính ch t bên ngoài không th t lòng thì t i đ i m đó đ n đ i m nói chuy n phóng đ i t m u Eastmancolor cũng không xa nhau là m y. i đ i m này, n g i B c cũng b xa n g i mi n Nam , đ c bi t là n g i sinh s n g i mi n B c .

Tôi có m t n g i ch cùng cha khác m i Nam Đ nh tên là ch Hi n. Sau khi b t i đi c vào Nam thì kho n g năm 1960 m i liên l c th t b mi n B c c t đ t nên hai bên không bi t tin t c nhau. Đ n năm 1995 khi t i v Sài Gòn l n đ u tiên, thăm m t gia đình h hàng xa i Vũng T u, nh n g n g i này v n còn liên l c v i gia đình n g i ch t i i ngoà B c nên h đ n t i ra b u đ i n đ g i đ i n tho i ra Nam Đ nh đ nói chuy n v i ch y:

-Thà a ch, em là Ng c, con th năm c a Th y U. U và c gia đình sang đ nh c bên M t năm 1975, hi n t t c bình yên. Em là ng i đ u tiên trong gia đình v i Sài Gòn thăm nhà. Lúc Th y U vào Nam thì em ch a sinh...

-Gi i i, Ng c đã v quê h ng đ y à. Ch tôi khóc n c n r i nói ti p:

-Lúc em sinh i Sài Gòn ch có bi t vì Th y U có biên th cho ch .

-Anh ch không b n thì vào Sài Gòn thăm em, em có m t tí quà bi u anh ch .

-Ch y u i m, đi t u ho 40 gi vào trong Nam ch r t là ng i. Em đã đi xa xôi v n dăm t M v Vi t Nam mà sao em không đi n t ra B c thăm ch ?

R i Vi t Nam tháng 4 năm 1975, tr v Sài Gòn l n đ u tiên hai m i năm sau n i căn nhà cũ và nh ng đ ng ph quen thu c t ng sinh s ng mà tôi còn lo s không yên lòng, hu ng gì nói chuy n đi ra B c? Đã th ng i nhà h hàng tôi i Vững T u ai cũng m t lòng ngăn c n tôi không nên đi: “Chú đi ra ngoài B c thì th nào h cũng th t chú. C p bóc nhi u i m!”. Vì th , dù r ng tôi r t c ao g p i ng i ch cùng máu m t b tôi nh ng tôi không dám ra B c mà mu n ch y vào Nam đ ch em g p nhau.

-Em ng i ra B c...

-Thôi em nói chuy n v i anh L nhé. Anh L là ch ng c a ch tôi, ch trao máy cho anh L :

-C u Ng c đã v Vi t Nam r i đ y à?

-Thà a vâng.

-T ngày mi n Nam đ c gi i phóng, anh ch đã t ng g p i Th y U và các em, th nh ng ch trong m t th i gian ng n cháu Vinh và Toàn t p k t vào Nam báo tin cho anh ch hay là Th y đã m t t năm 1970, còn U và các em đã đi đâu m t làm anh ch khóc c m y ngày đêm. Sau này bi t U và các em đ nh c M anh ch cũng m ng. Gi thì em đã v i quê h ng, giồng máu m duy nh t c a Th y mà em i không ra B c thăm anh ch ...

-Em s i m. Em nh t đ nh không đi.

-N u th thì anh và cháu Tu n đi xe ho vào thành ph đón c u ra đây. Nhà ta có chú Biên trong quân đ i, s ra đón c u nhà ga, c u không ph i s gì c .

Sau khi anh y nài n đ n bao nhiêu i n, cu i cùng tôi cũng xiêu lòng theo i đ ngh , ch anh y và c u con trai vào Nam r i tháp tùng tôi ra B c.

Tôi xu ng nhà ga Nam Đ nh sau khi ng i trong chuy n t u ho kinh hoàng g n 44 gi , và đúng nh anh L nói, anh Biên, đ i gia đình v ch ng anh L ch Hi n cùng con , cháu , ch t, và bao nhiêu là ng i i đã đ n đón v ch ng chúng tôi. T nhà ga đi b v nhà kho ng ch ng hai cây s . Nh n th y chúng tôi là ng i ngo i qu c v , nh ng ng i khác trong làng túa ra đi b v i chúng tôi càng ngày càng đông, cho đ n khi v đ n nhà thì tôi không còn bi t ai là ai vì s ng i đ ng vây quanh tôi đông vô s k . Trong bao nhiêu ti ng xì x m bàn tán v tôi, tôi b ng nghe ti ng đàm tho i r t rõ c a hai đ a nh nói chuy n đ ng ngay k bên tôi:

-Ai đ y? M t th ng bé ng i i h i.

-Ông tao đ y. Ông tao M m i v .

Ch c a tôi năm nay 70 tu i, đã có con i n cháu ch t, nên tôi là vai ông v i nh ng đ a cháu ch t này. Tôi nghĩ th ng bé đang nói là m t trong nh ng đ a cháu ch t c a ch y đang nói v tôi.

-Th ông mày nói tiếng gì?

-Ông tao đ y h ? G m, ông tao nói tiếng M , tiếng Tây, tiếng T u..., tiếng gì cũng đ c c .

Tôi nghe tiếng bé nói mà tr m t nhìn xem m t mày nó ra nh th nào. Nó non cho t, ch đ ch tiếng b y tu i là cùng, ch a bao gi g p tôi, tôi cũng ch a bao gi bi t nó. Th mà nó đã khoe xoen xoét ông c a nó – là tôi- v i tiếng b n nó là tôi nói đ th tiếng!

Ch tôi m ng vô h n khi g p i tôi. Hai bàn tay g y gu c d x ng c a ch y c b u ch t vào tay và vai c a tôi trong khi n c m t ch khóc ròng.

-Th y m t ch không đ c g p Th y nh ng bây gi g p đ c em, xem nh là ch cũng mẫn nguy n r i. Em gi ng Th y nh đúc...

Tuy m ng g p i ng i ch cùng cha khác m , tôi v n còn m i quan tâm trong lòng v tình tr ng an ninh ngoài B c mà ng i thân trong Nam đã nói cho tôi bi t. Có l bi t đ c n i lo s c a tôi, anh L xen vào:

-C u có th y là đây bình yên vô s làm gì có c p bóc ph i không? Ng i trong Nam h nói láo, h m d a c u không mu n c u ra B c, c tình ngăn ch n tình ru t th t c a anh ch em mình ch ngoài B c làm gì có c p bóc, c u th y không? T t c m i s đ u bình th n vô t .

Đêm hôm y ng trên gác nhà ch Hi n mà tôi tr c tr n ng không yên tuy r ng đã đ c anh L tr n an ngoài B c không có chuy n c p bóc. Gi a đêm tôi xu ng d i nhà vì c n đi toilette. Căn nhà này b c vào là phòng khách, dài kho ng b y th c , r i có m t gian tr ng kho ng b n thu c không có nóc nhà nhìn th ng lên tr i ch tôi dùng làm nhà b p. Sau gian tr ng này là m t gian nh toilette và ch đ t m. T phòng khách mu n đi toilette ph i m c a đi vào nhà b p tr c. Ban đêm tr i t i đen nh m c không th y gì i phía tru c, tôi mò m m v n thành thang gác xu ng l u r i ch m ch p ti n v c a h ng ra nhà b p. S so ng đ c m t c a, tôi mò tay xu ng qu đ m, xoay đ y c a ra ngoài thì tiếng soong ch o kho ng d i i cánh c a r t

đèn vàng nằm trong đêm tối, to còn hơn bom nguyên tử nư Nagasaki . Tôi bàng hoàng, chưa đoán biết tất cả gì đã xảy ra thì cái đèn vàng héo hắt trong nhà ai đã bật lên. Nhìn kỹ tôi thấy anh L đang ngồi giởng bên cửa đã bật đèn và vùi tay vào công-tắc bật đèn lên vì tiếng đèn khua anh y d y. Qua ánh đèn, bây giờ tôi mới biết tại sao có tiếng soong chảo rít : Nhà nghèo cửa mở ra sau nhà bếp không có khóa nên anh L ban đêm sẽ ăn trở m vào nhà nên đèn vài niêu soong chảo ngay dưới bếp cửa. Ai mở cửa ra là nư i sẽ rít xuống đất, t o ra mặt họ thng báo đèn ăn trở m c c k tnh vì không t n mặt đèn ng xu nào.

Nhà ch tôi nghèo, ch có gì đáng ăn c p mà anh tôi còn “g n” họ thng báo đèn ăn trở m soong chảo, th mà vào lúc ban ngày anh y nói v i tôi là ngoài B c không có c p, tôi c tho i mái vô t ! Đúng là ch có ng i B c chúng tôi m i ba hoa chích chèo đ n th !

Cái t t v h u v v n c a ng i B c nó đã t n t i t c nghìn năm nay. L ch s Vi t Nam chúng ta có nhi u bng chng c th : Phù Đng Thiên Vng lên ba không biết nói c i nhng khi có gi c Ân tràn xuống thì v n vai thành ng i ba trng c i ng a đánh tan quân gi c, Lý Thu ng Ki t gi cho ng i vào đ n th ngâm th bài Nam Qu c S n Hà Nam Đ C trong đêm đ v n đông tình th n binh sĩ đánh b i quân nhà Tng. M t thói quen hay t t x u thng hay khó thay đ i. Trng h p tôi cũng là thí đ đ n hình. Cho dù tôi có óc s a sai đ n đâu đ c i t n, có nh n th y ng i B c có nhi u khuy t đ m sai l m đ n đâu đ s a đ i, mà v tôi ng i Nam c khen ng i B c phát âm chính xác, nói năng b t thi p l u loát thì ch c ch n đ n T t Congo ng i B c chúng tôi s không bao gi có s thay đ i.